

سرشناسه:	مصباح، مجتبی، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور:	احتمال معرفت‌شناختی / مجتبی مصباح.
مشخصات نشر:	قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۲۸۸ ص.
فروست:	موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)؛ ۸۵۰ فلسفه؛ ۱۰۴.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۶۲۸-۵ :
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۲۷۷ - ۲۷۹
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	شناخت (فلسفه)
موضوع:	شناخت (فلسفه اسلامی)
موضوع:	شناخت (روان‌شناسی)
شناسه افزوده:	موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
رده بندی کنگره:	۳ الف ۶ م / ۱۶۱ BD
رده بندی دیویی:	۱۲۱
شماره کتابشناسی ملی:	۲۳۷۳۰۷۶

احتمال معرفت شناختی

مجتبی مصباح

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۰

شماره ردیف ۸۵۰
شماره موضوعی فلسفه - ۱۰۴
۱۳۹۰ - ۴

■ احتمال معرفت شناختی

- مؤلف: مجتبی مصباح
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام
- چاپ: نگارش
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۰
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۴۱۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهنا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۷۷۴۳۳۲۶-۲۵۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره) قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۲۱۱۳۶۲۹-۲۵۱

فهرست مطالب

مقدمه معاونت پژوهش	۱۳
تقدیم به	۱۷
چکیده	۲۱

فصل اول: کلیات

مقدمه	۲۵
۱. تعریف و توضیح واژگان کلیدی	۲۷
۱-۱. احتمال	۲۷
۱-۲. معرفت‌شناسی	۲۹
۱-۳. احتمال غیر روان‌شناختی	۳۱
۲. ویژگی‌های انواع احتمال	۳۸
۳. فایده و اهمیت بحث درباره احتمال	۴۳
۳-۱. احتمال روان‌شناختی	۴۳
۳-۲. احتمال منطقی	۴۴
۳-۳. احتمال معرفت‌شناختی	۵۴
۴. تعیین مراحل بعدی بحث	۶۰

فصل دوم: پیشینه بحث

۱. پیشینه بحث در میان اندیشه‌وران اسلامی	۶۳
--	----

- ۱-۱. تعریف یقین در آثار منطقی، فلسفی و کلامی ۶۳
- ۱-۲. یقین‌آوری قیاس برهانی ۶۷
- ۱-۳. تفکیک جهت موضوعی از جهت ذاتی در معرفت و درجات احتمال، از دیدگاه شهید صدر ۷۰
- ۱-۴. تفکیک عنصر روان‌شناختی از دانش معرفت‌شناسی در دیدگاه استاد مصباح ۸۱
۲. پیشینه بحث در میان متفکران مغرب‌زمین ۸۳
- ۲-۱. درجه باور مبتنی بر یقین در نظر لاک ۸۳
- ۲-۲. آغاز تحلیل احتمال ۸۴
- ۲-۳. نظریه منطقی در تفسیر احتمال ۹۱
- ۲-۴. پدید آمدن تفاسیر دیگر در برابر تفسیر منطقی ۱۰۸
۳. نتیجه ۱۱۰

فصل سوم، مقدمات معرفت‌شناختی

- مقدمه ۱۱۳
۱. هدف «معرفت‌شناسی» ۱۱۴
۲. انواع معرفت ۱۱۴
- ۲-۱. معرفت حضوری و حصولی ۱۱۵
- ۲-۲. تصور و تصدیق ۱۱۶
- ۲-۳. تصور قضیه‌ای و غیر قضیه‌ای ۱۱۶
۳. اعتبار معرفت ۱۱۷
- ۳-۱. اعتبار معرفت حضوری ۱۱۷
- ۳-۲. اعتبار قضیه ۱۱۸
۴. توجیه معرفت ۱۱۸
- ۴-۱. توجیه معرفت حضوری ۱۱۸

فهرست مطالب ۷

۴-۲. توجیه قضیه.....	۱۱۹
۵. قضیه پایه.....	۱۲۰
۵-۱. توجیه کننده قضیه پایه.....	۱۲۰
۵-۲. درجه توجیه قضیه پایه.....	۱۲۰
۶. قضیه بدیهی.....	۱۲۱
۶-۱. درجه توجیه قضیه بدیهی.....	۱۲۲
۶-۲. انواع قضیه بدیهی.....	۱۲۲
۷. توجیه چند قضیه بدیهی.....	۱۲۲
۷-۱. قضایای مشتمل بر تعاریف قراردادی.....	۱۲۲
۷-۲. اصل عدم تناقض (ع ب).....	۱۲۳
۷-۳. اصل علیت.....	۱۲۵
۷-۴. اصل کلی عدم تفاوت.....	۱۲۵
۷-۵. اصل عدم تفاوت (در احتمال معرفت شناختی).....	۱۲۶
۸. موجه بودن قواعد منطق.....	۱۲۷
۹. موجه بودن قوانین محاسبات ریاضی.....	۱۲۸

فصل چهارم: اصل عدم تفاوت؛ ابهام‌ها و پارادوکس‌ها

مقدمه.....	۱۳۱
۱. ابهام‌زدایی از اصل عدم تفاوت.....	۱۳۲
۲. پارادوکس‌ها.....	۱۳۴
۲-۱. پارادوکس کتاب.....	۱۳۵
۲-۲. پارادوکس دسته‌بندی.....	۱۳۷
۲-۳. پارادوکس لباس.....	۱۳۸
۲-۴. پارادوکس پرتاب مکرر سکه.....	۱۳۸

۲-۵.	پارادوکس برتراند	۱۳۹
۲-۶.	پارادوکس سرکه و آب	۱۴۲
۲-۷.	پارادوکس تعیین عدد	۱۴۴
۲-۸.	پارادوکس نسبت سرعت	۱۴۵
۳.	پاسخ مدافعان به پارادوکس‌ها	۱۴۵
۳-۱.	پارادوکس‌های اول تا چهارم	۱۴۶
۳-۲.	پارادوکس برتراند	۱۵۱
۳-۳.	پارادوکس سرکه و آب	۱۵۱
۴.	حل پارادوکس‌ها	۱۵۵
۴-۱.	پارادوکس کتاب	۱۵۵
۴-۲.	پارادوکس دسته‌بندی	۱۵۸
۴-۳.	پارادوکس لباس	۱۵۸
۴-۴.	پارادوکس پرتاب مکرر سکه	۱۵۹
۴-۵.	پارادوکس برتراند	۱۵۹
۴-۶.	پارادوکس سرکه و آب	۱۶۲
۴-۷.	پارادوکس تعیین عدد	۱۶۷
۴-۸.	پارادوکس نسبت سرعت	۱۶۷
	نتیجه	۱۶۸

فصل پنجم: اعتبار قوانین محاسبه احتمال

۱.	لزوم توجیه قوانین محاسبه احتمال	۱۷۳
۲.	معرفی نمادهای منطقی	۱۷۵
۲-۱.	قضیه	۱۷۵
۲-۲.	قضیه یقیناً صادق و قضیه یقیناً کاذب	۱۷۶

۱۷۶	۲-۳. فرامتنیر قضیه‌ای
۱۷۷	۲-۴. نقیض
۱۷۷	۲-۵. عطف
۱۷۸	۲-۶. فصل
۱۸۰	۲-۷. استلزام
۱۸۳	۲-۸. استلزام متقابل (دوشرطی) یا هم‌ارزی
۱۸۴	۲-۹. استنتاج
۱۸۵	۳. قواعد و قوانین منطقی لازم
۱۸۷	استلزام مقدمه و نتیجه (ا م ن)
۱۸۷	وضع مقدم (و م)
۱۸۸	تکرار (تک)
۱۸۸	جابه‌جایی (جا)
۱۸۹	شرکت‌پذیری (شر)
۱۸۹	پخش‌پذیری (بخ)
۱۸۹	ترکیب‌های A با t و f (تر)
۱۹۰	دمورگان (دم)
۱۹۰	هم‌ارزی (ه ا)
۱۹۰	استلزام (اس)
۱۹۰	استلزام متقابل (ا ق)
۱۹۱	استلزام اخص (ا خ)
۱۹۱	استلزام اعم (ا ع)
۱۹۱	استلزام مضاعف (ا ف)
۱۹۲	استلزام طولی (ا ط)

۱۰. احتمال معرفه شناختی

- ۱۹۲ استقرای ریاضی (در رابطه منطقی قضایا) (ا ر)
- ۱۹۳ ۴. اصول موضوعه حساب احتمالات
- ۱۹۵ ۵. اعتبار اصل اول حساب احتمالات
- ۱۹۵ ۵-۱. دامنه احتمال معرفت شناختی قضیه‌ها
- ۱۹۵ ۵-۲. اندازه گیری
- ۱۹۶ ۵-۳. اندازه گیری کیفیات
- ۱۹۹ ۵-۴. اندازه گیری احتمال قضیه‌ها
- ۲۰۲ ۵-۵. وحدت مقدار احتمال هر قضیه با توجه به معرفت‌های موجه معین
- ۲۰۳ ۵-۶. نتیجه
- ۲۰۳ ۵-۷. توجیه چند قانون احتمال
- ۲۰۴ احتمال نقیضین (ا ن)
- ۲۰۴ بیشتر بودن احتمال تالی (ب ا ت)
- ۲۰۵ تساوی احتمال (ت ا)
- ۲۰۵ تبعیت احتمال اتصال از احتمال اخص (ت ا خ)
- ۲۰۶ ۶. اعتبار اصل دوم حساب احتمالات
- ۲۰۹ ۷. اعتبار اصل سوم حساب احتمالات
- ۲۱۱ ۷-۱. احتمال انفصال قضایای مانعة الجمع (ا م)
- ۲۱۲ ۷-۲. احتمال انفصال دو قضیه در حالت کلی (ا ا)
- ۲۱۳ ۷-۳. بسط احتمال (ب ا)

فصل ششم: محاسبه احتمال قضیه‌ها

- ۲۱۷ مقدمه
- ۲۱۸ ۱. تعاریف

فهرست مطالب ♦ ۱۱

۲۱۹.....	۱-۲. قضیه همکن نسبت به دو یا چند قضیه
۲۲۱.....	۱-۳. قضیه و معرفت درباره یک قضیه
۲۲۱.....	۱-۴. قضایای همسنگ
۲۲۲.....	۱-۵. وابستگی و استقلال قضایا
۲۲۲.....	۲. نتایج
۲۲۲.....	۲-۱. بی‌اثر بودن معرفت عام در تغییر احتمال
۲۲۳.....	۲-۲. تساوی احتمال بدون معرفت خاص
۲۲۳.....	۲-۳. همکن بودن قضیه عام نسبت به دو یا چند قضیه، نسبت به همان قضایا
۲۲۴.....	۲-۴. تساوی احتمال قضایای همسنگ
۲۲۴.....	۳. محاسبه احتمال قضایا در شرایط معرفتی ثابت
۲۲۵.....	۳-۱. عدم هرگونه معرفت موجه درباره قضیه
۲۲۶.....	۳-۲. عدم معرفت خاص (حالت صفر)
۲۳۱.....	۳-۳. وجود معرفت خاص
۲۴۵.....	۴. محاسبه احتمال قضایا با تغییر شرایط معرفتی
۲۴۵.....	۴-۱. معرفت یقینی به همه قواعد لازم
۲۵۷.....	۴-۲. صور دیگر معرفت به قواعد لازم
۲۵۷.....	۵. دفع اشکال
۲۵۷.....	۵-۱. معرفت‌های مبهم
۲۵۹.....	۵-۲. طول فهرست معرفت‌ها
۲۶۱.....	۶. جمع‌بندی

فصل هفتم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۲۶۷.....	طرح مسئله
۲۷۰.....	مروری بر فصل‌های گذشته

۲۷۰	فصل اول: کلیات
۲۷۱	فصل دوم: پیشینه بحث
۲۷۲	فصل سوم: مقدمات معرفت شناختی
۲۷۳	فصل چهارم: اصل عدم تفاوت؛ ابهام‌ها و پارادوکس‌ها
۲۷۳	فصل پنجم: اعتبار قوانین محاسبه احتمال
۲۷۴	فصل ششم: محاسبه احتمال قضیه‌ها
۲۷۵	پاسخ نهایی به مسئله تحقیق و اثبات فرضیه تحقیق
۲۷۶	پیشنهاد
۲۷۷	منابع
۲۷۷	الف) فارسی و عربی
۲۷۹	ب) انگلیسی
۲۸۳	نمایه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جانها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام دار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه، رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جانها فرسوده اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت

حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازیابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این‌روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازماندهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های موسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر

مقدمه معاونت پژوهش ❖ ۱۵

برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو دانش معرفت‌شناسی که با تلاش پژوهشگر ارجمند جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای مجتبی مصباح نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده ارائه معیار برای اندازه‌گیری درجه اعتبار معرفت‌های گوناگون است. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و جناب آقایان دکتر محمد فنائی اشکوری، دکتر محمد لگنهاوسن، استاد عبدالرسول عبودیت و حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حسین‌زاده که با راهنمایی، مشاوره و ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتمام اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *